

УДК 339.972

*В.В.Тронько,
аспірант кафедри міжнародної економіки, КНТЕУ*

РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Розглянуто роль телекомунікацій в забезпеченні економічного зростання держав на сучасному етапі постіндустріального розвитку. Досліджено міжнародний досвід формування регуляторної політики щодо телекомунікаційної галузі. Обґрунтовано пропозиції оптимізації заходів державного впливу на ринок телекомунікаційних послуг України.

The telecommunications role in state economic growth provision in modern postindustrial development is examined. International experience of regulatory policy formation in telecommunication sphere is analyzed. The instruments optimization proposals of the state influence on Ukrainian telecommunication services market are substantiated.

Ключові слова: ринок телекомунікаційних послуг, ІКТ, регулювання, економічний розвиток, конкурентна політика.

Key words: telecommunication services market, ICT, regulation, economic development, competitive policy.

Вступ. Глобалізація економічного життя та зростаюча роль технологічних інновацій суттєво підвищили роль інформації як одного з ключових факторів забезпечення конкурентоспроможності в сучасній економіці. Телекомунікації стали інтегральною частиною бізнесу та забезпечують внутрішні та міжнародні потоки інформації в процесі прийняття ділових рішень. Обсяг інформації, що передається завдяки інформаційно-телекомунікаційній структурі, подвоюється кожні 2-3 роки, що посилює значення телекомунікацій як на рівні компаній, так і в цілому в економіці світу, що в свою чергу підсилює процеси глобалізації.

Розвиток нових технологій вніс істотні корективи в хід розвитку людства. Лідерство країни на міжнародній арені останнім часом починає усе більшою мірою визначатися вже не тільки наявністю природних ресурсів, рівнем розвитку сільського господарства і промисловості, а й якісними і кількісними показниками сконцентрованих у її національній економіці інформаційних потоків.

Інформаційні ресурси країни, регіону, організації сьогодні є стратегічними і мають не менше значення, ніж запаси сировини, енергії, копалин та інших ресурсів. Інформація в сучасному суспільстві являє собою найважливіший фактор економічного зростання. Отже, сучасний етап розвитку економічних систем, стан яких прийнято називати «ною економікою», неможливо розглядати без телекомунікаційного сектору, що є основним знаряддям управління інформаційними потоками сучасного суспільства й основою економіки в її сучасному розумінні.

Об'єктивні процеси розвитку економічної системи призвели до того, що останнім часом в Україні приділяється все більше уваги сектору телекомунікацій, що сьогодні є основою нової економіки на Заході й одним із найперспективніших і швидко зростаючих сегментів вітчизняної економіки.

Розвиток сучасних економічних систем має місце в умовах постійної активізації процесів глобалізації. Масштаб, характер, структура, якісні і кількісні параметри включення національних економічних систем у ці процеси сьогодні вже асоціюються з об'єктивними показниками розвитку сучасних держав, ключовими детермінантами їхнього майбутнього.

З урахуванням виняткової ролі інформації у визначенні перспектив розвитку держави, очевидно є потреба в ефективному регулюванні сфери інформаційно-телекомунікаційного сектору країни задля його подальшого розвитку та зростання. Особливо важливою є ситуація для України.

Дослідженню проблем регулювання інноваційного розвитку в національних економіках як в Україні, так і за кордоном, присвячене широке коло робіт В.Андрійчука, М.Гонака, Б.Данілішина, М.Долішнього, Ю.Макогона, Е.Саведбева, О.Чмир, М. Чумаченка., І.Дюмулена, В. Шумілова. Серед іноземних авторів особой уваги заслуговують роботи таких авторів як Дж-Д. Браун, К. Чанг, П. Коухи, Д. Джерадін, Д. Лафф, К. Коеніг, А. Ньюманн, К. Жанг.

Разом з тим, у більшості випадків розглянуті дослідження не фокусують увагу на особливостях секторального регулювання ринку України на прикладі телекомунікаційної галузі. Значною мірою це викликано новизною проблематики, покладеної в основу даної статті. З кожним роком, починаючи з кінця XX століття, інформаційно-комунікаційна складова національних економік кардинально змінюється, - збільшуючись, вона набуває суттєвішої значущості та впливу у всебічному розвитку держави.

Слід також зазначити виняткову *актуальність* дослідження питань, пов'язаних з процесами регулювання ринку телекомунікацій і тісно пов'язаної з цим проблематики інформаційного наповнення сучасного соціуму.

Сказане вище свідчить про актуальність дослідження питань регулювання національного та міжнародного ринків телекомунікацій, так і розробки рекомендацій практичного плану, спрямованих на забезпечення прискореного зростання ринку телекомунікаційних послуг України, дослідивши методи регулювання іноземних ринків телекомунікацій.

Мета та задачі дослідження. Метою статті є дослідження міжнародного досвіду в регулюванні ринків телекомунікаційних послуг, а також розробка на цій

основі практичних рекомендацій зі створення моделі регулювання даного ринку для України.

Досягнення поставленої мети здійснювалось через постановку і вирішення наступних завдань:

- визначити особливості моделей регулювання ринків телекомунікаційних послуг в розвинутих країнах та тих, що розвиваються;
- провести аналіз переваг та недоліків в регулюванні ринків телекомунікацій в країнах з різним рівнем економічного розвитку;
- визначити особливості регулювання вітчизняного ринку телекомунікацій та надати рекомендації щодо подолання неефективних заходів регулювання в Україні.

У процесі дослідження використано діалектичний підхід до розгляду закономірностей методів регулювання ринку телекомунікацій в країнах з різним рівнем економічного розвитку та структурний аналіз для виявлення ієрархічної упорядкованості рівнів регулювання ринку телекомунікаційних послуг вказаних країн.

Основна частина. В процесі економічного розвитку активне використання телекомунікаційних технологій забезпечує перехід до так званого інформаційного суспільства, коли інформація стає найважливішим економічним ресурсом. Тому активний розвиток телекомунікацій сьогодні являється необхідною умовою економічного прогресу та досягнення розвитку постіндустріального суспільства в країнах з перехідною економікою. На сьогодні у більшості країн телекомунікації розвиваються випереджаючими темпами відносно економіки в цілому, частково вирівнюючи коливання ВВП та збільшуючись скоріше за стадії сукупного розвитку багатьох країн.

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. став часом стрімких технологічних змін в телекомунікаційній галузі. Виробники та оператори запропонували користувачам безліч нових послуг та устроїв. Більшість технологічних інновацій виявились задіяними населенням, корпораціями та державами. Таким чином, неймовірний технологічний прорив з боку пропозиції відповідав стрімкому зростанню попиту на традиційні та нові послуги, що дозволило ринку телекомунікаційних послуг зрости в декілька разів за останні 15 років, збільшивши свою частку як в ВВП в цілому, так і в послугах. Слід зазначити, що основна частина приросту попиту на телекомунікаційні послуги була забезпечена населенням.

Важливу роль у розвитку інформаційно-комунікаційних технологіях (ІКТ) відіграє регулювання галузі. Перш за все, стрімкий розвиток технологій стирає межі між телекомунікаціями та інформаційними технологіями (ІТ), у зв'язку з чим сьогодні ці 2 галузі все частіше розглядаються та регулюються як одна єдина. Технологічний розвиток ІКТ вимушує постійно коректувати діюче регулятивне середовище, формує новітні підходи до створення найкращих умов розвитку галузі в контексті постійних технологічних інновацій [1, с. 6-32].

Телекомунікації в Україні стрімко розвиваються у пореформений період 1990-2010 рр. Український ринок телекомунікаційних послуг як одна із важливих складових інноваційної економіки демонструє високі темпи зростання, що випереджають темпи зростання економіки в цілому: частка галузі «Зв'язок» в структурі ВВП постійно збільшується, за даними Держкомстату вона зростає у 2005-2007 роках з 3.1% до 6.5%. Особливого прискорення набувають послуги по окремим сегментам зазначеного ринку. Темпи зростання послуг мобільного зв'язку та Інтернет – послуг красномовно засвідчують, що роль цього сектора в економіці України неухильно зростає (рівень проникнення мобільного зв'язку в Україні досяг 120,1% у 2008 р. порівняно з 72% у США, а темп зростання абонентської бази в вітчизні склав 117 % у 2009 р., також у 2009 р. темп зростання вкладання всіх прямих іноземних інвестицій (ПІІ) економіки країни склав 7%) [2].

Існує низка проблем, подолання яких могло б дати додатковий імпульс розвитку телекомунікацій в Україні та економічному зростанню в цілому. Розвиток галузі телекомунікацій України характеризується нерівномірністю в географічному плані. Доступ телекомунікаційних послуг занадто диверсифікований по областях. Регулювання телекомунікацій в останні роки суттєво змінилось у відповідності до сучасних реалій. Важливою подією було прийняття Закону «Про телекомунікації» у 2003 р. та створення незалежного регулятора - Національної комісії з питань регулювання зв'язку (НКРЗ). В той же час існує багато недоліків в українському законодавстві, які потребують усунення.

Значущою подією став вступ України у СОТ у 2008 р. Суттєвого прогресу у напрямку гармонізації законодавства із нормами та стандартами СОТ досягнуто у сфері гармонізації правил та принципів стандартизації та сертифікації, системи держзамовлень та санітарного і фітосанітарного режиму з вимогами відповідних угод СОТ.

Однією з проблем регулювання ринку телекомунікаційних послуг є процедура призначення членів НКРЗ, як вона прописана у Законі про телекомунікації, що суперечить загальному порядку призначення службовців на державні посади, прописаному у Законі про Кабінет Міністрів України. Так, у відповідності до Закону про телекомунікації, члени НКРЗ мають призначатися Президентом, але за Законом про Кабінет Міністрів України Уряд також вказує на своє право призначати членів НКРЗ. Це створює неабияку плутанину та недієздатність НКРЗ. Останнім часом рішеннями судів була скасована ціла низка призначень членів НКРЗ. Через ці обставини створення стабільності на ринку є нагальною потребою. Крім того, незрозумілими є процедури ліцензування, особливо у галузі послуг бездротового зв'язку. Особливою непрозорістю характеризується процедура розподілу частот. У галузі мобільного зв'язку третього покоління український Уряд створив дискримінаційні умови для іноземних операторів, надавши тільки одну ліцензію для ВАТ «Укртелеком», де більша частка акцій належить державі. Нарешті, незрозумілими та нерегульованими є стосунки між органом забезпечення конкуренції – Антимонопольним комітетом – та НКРЗ, що призводить до невизначеності щодо питання про те, кому належать повноваження регулювання різних телекомунікаційних ринків. Усі прилади бездротового зв'язку в Україні підлягають реєстрації, навіть якщо технології, які в них використані, вже пройшли схвалення, сертифікацію та отримали дозвіл на використання у країні.

Так, усі виробники мусять реєструвати свої засоби бездротового зв'язку, у яких застосовуються технології, що вже пройшли узгодження та отримали дозвіл на використання (наприклад RLAN, Wi-Fi, Bluetooth тощо). Через це процес імпорту, продажу та використання засобів бездротового зв'язку в Україні є надто складним та обтяжливим, що створює необґрунтовані перешкоди для торгівлі. Логічніше було б вимагати реєстрацію не для конкретного продукту, а для самої технології або взагалі скасувати таку реєстрацію, оскільки вона просто дублює процедуру обов'язкової сертифікації. Згідно з правилами СОТ, українське законодавство у галузі регулювання сектору телекомунікації має бути повністю гармонізоване з європейськими стандартами. Наприклад, низка стандартів, які застосовуються зараз, є застарілими, а відтак в Україні неможливо зареєструвати або сертифікувати вироби, у яких використовуються всесвітньо визнані новітні бездротові технології. Зараз в Україні цей сектор регулюється двома законами: Закон про телекомунікації та Закон про радіочастотний ресурс. Ці два закони варто було б об'єднати в єдиний Телекомунікаційний кодекс, який був би узгоджений з кращими зразками європейської практики у цьому секторі. Іншою стороною проблеми реєстрації в Україні є неможливість зареєструвати та сертифікувати вироби, у яких використовуються новітні бездротові технології [3].

Телекомунікації є системоутворюючою галуззю для інноваційної економіки, що має забезпечити потоки інформації. Відповідно, випереджальний розвиток телекомунікацій являється фундаментом формування нової інноваційної економіки України.

Сьогодні, в умовах рішення проблеми доступу до основних телекомунікаційних послуг, постає питання подальшого розвитку галузі. Україна є унікальною

країною серед країн, що розвиваються за рівнем освіти населення та вона має шанс здійснити якісний прорив в області ІКТ та телекомунікаційній галузі зокрема. Але треба інтенсифікувати використання ІКТ в усіх сферах життя.

Існує така проблема, як відсутній резерв для прискореного розвитку телекомунікаційного сегменту економіки України й інформаційної сфери в цілому через активізацію ринкових механізмів. В основі цього твердження лежить факт недостатньої для діючого нарощування попиту купівельної спроможності як у приватних, так і у корпоративних користувачів інформаційно-телекомунікаційних послуг. У більшості випадків ситуація ускладнюється відсутністю поінформованості значної кількості потенційних покупців розглянутих послуг про їх переваги і роль у підвищенні якісних і кількісних результатів господарської діяльності. Телекомунікаційна галузь має практично нереалізований потенціал розвитку. Відсутність попиту при високому потенціалі розвитку пропозиції і відсутності внутрішніх ресурсів для цінової експансії без погрози невиконання планів розвитку галузі є в сукупності підтвердженням низької реалізації потенціалу [4].

В інформаційно-телекомунікаційному аспекті Україна не має на сьогодні конкурентних переваг на міжнародних ринках у порівнянні з розвинутими країнами. Більш того, результати розрахунків по телекомунікаційній галузі Росії дозволяють зробити висновок про те, що без прискорення розвитку вітчизняного ринку телекомунікаційних послуг період досягнення західних результатів розвитку обчислюється десятиліттями.

Також наріжним питанням залишається питання конвергенції. Частотного ресурсу не вистачає в повному обсязі задля подальшого прискореного розвитку галузі. 80% частот залишається у розпорядженні Міністерства оборони, а, відповідно, 20% - розподілені між операторами зв'язку. Така ситуація в багатьох моментах не дає можливості приймати оптимальні рішення стосовно забезпечення конкурентоспроможності операторам та ринку телекомунікаційних послуг загалом.

Також гострим є питання конкуренції на ринку телекомунікацій України. Яскравим прикладом слугує ринок мобільного зв'язку, де залишилось чотири оператори («Київстар» 43% ринку, МТС 33%, «Астеліт» 20,4% та «Вимпелком» 3,7%), частки ринку між якими розподілені нерівномірно і тому більші за обсягом абонентної бази оператори мають суттєві переваги порівняно з меншими. Великі оператори є фактично монополістами на ринку мобільного зв'язку України. Вони встановлюють спеціально занижені тарифи на з'єднання і тому для малих операторів досить трудно конкурувати в таких умовах. Що стосується новаків, особливо українських операторів, то вони не можуть вийти на ринок мобільного зв'язку та зайняти гідну нішу за таких умов. Відповідні органи державної влади майже не регулюють ринок телекомунікаційних послуг в Україні, особливо яскравим прикладом даної ситуації слугують вимушені злиття та поглинання в даній сфері за останній час [5].

Дана ситуація суперечить міжнародній практиці. Розподіл відповідальності між регуляторними органами варіюється в залежності від країни. Існують три традиційні способи організації конкурентної політики в телекомунікаційній галузі:

- A) орган з питань конкуренції забезпечує дотримання правил конкуренції та галузевих регуляторних актів;
- B) регуляторний орган телекомунікаційної галузі забезпечує дотримання регуляторних актів, а орган з питань конкуренції забезпечує дотримання законодавства про конкуренцію;
- C) регуляторний орган телекомунікаційної галузі забезпечує дотримання регуляторних актів і має розширені повноваження щодо забезпечення дотримання правил конкуренції [6, с. 134-170].

Ці три моделі застосовуються в різних країнах світу. За допомогою подібного розподілу повноважень між регуляторними органами країни Західної Європи, Північної та Південної Америки, Азійсько - Тихоокеанського регіону вже досягли значних успіхів у розвитку галузі телекомунікацій. Саме за таких умов їхні величезні компанії (в якості філій або представництв) присутні та функціонують на ринках телекомунікаційних послуг країн СНД, і України зокрема, - країн менш розвинених за економічним рівнем, та за умов нерівноправного розподілу сил та можливостей не дають змоги функціонувати вітчизняним операторам на вітчизняному ринку.

Отже, виходячи з вищезазначеного, можна дійти наступних висновків:

- галузь телекомунікацій на сучасному етапі є провідною у економічному розвитку будь-якої держави, оскільки обмін інформацією відіграє вирішальну роль у набутті конкурентоспроможності на світовому ринку товарів та послуг;
- ринок телекомунікаційних послуг України відіграє важливу роль як з огляду внеску в ВВП, так і як середовище притоку ПІІ,
- для стимулювання розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та сфери телекомунікацій виняткову роль в умовах відкритості національних ринків відіграє державне регулювання галузі,
- технологічний розвиток ІКТ вимушує постійно коректувати діюче регулятивне середовище, формувати адекватні підходи до створення найкращих умов розвитку галузі в контексті постійних технологічних інновацій,
- міжнародний досвід регулювання ринку телекомунікацій свідчить про варіативність моделей регулювання з огляду рівня економічного розвитку країни, традицій в регуляторній політиці, ступеню відкритості бізнес-середовища для компаній-нерезидентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мировой рынок телекоммуникаций: современные тенденции, стратегии и перспективы развития [Текст]: монография / О.Б. Аникин. – М.: ГУУ, 2009. – 170 с.
2. Держкомстат України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. European Business Association [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://af.attachmail.ru/cgi-bin/readmsg/eba_fta_position_paper_ukr.txt?rid=3002490474&&id=1277313320000000948;0;1&mode=attachment&channel=
4. Гава Ю. Роль сучасних технологій в економіці// Економіст. – 2006. - №6. – с.61 – 63
5. IKS-consuting [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iksconsulting.ru/>
6. Barros and Hoernig (2004), Sectoral regulators and the competition authority: Which relationship is best?, CEPR Discussion paper series, no. 4541. [Баррос і Хернір, "Галузеві регуляторні органи та орган з питань конкуренції: які взаємини краще?"]

Стаття надійшла до редакції 02.07.2010 р.